

ספר

חק משה

הערות והארות חדושים ובאורים על כל
הש"ס ומסכתות קטנות

אשר הניח אחריו ברכה בכת"ק הרב הגאון הגדול קדוש ה'

מוהר"ר **משה יהודה לייב הלוי ברמאן** זצלה"ה הי"ד

רב ואב"ד דק"ק הורודלה, פולין

בעמ"ח הספרים „תפארת בנימין“ על מסכת אבות, שו"ת „חק משה“, „זכרו
תורת משה“ פי' על התורה, ו„קול יהודה“ פי' על אגרת דרבי יוחנן בן זכאי.

יצא לאור ע"י הועד להוצאת כתבי הרב זצ"ל

תל-אביב — תשל"ג

בשער הספר

**ברטט וביראת הכבוד נישג אני לשער הספר חק משה שחברו
אבי מורי — הרב הגאון הקדוש מוהר"ר משה יהודה לייב הלוי ברמאן
זצ"ל (חי"ד) — המרא דאתרא דק"ק הורודלה, פלך לובלין — פולין,
שניספה על קידוש השם יחד עם בני קהילתו על ידי הצוררים הנאצים,
ימ"ש, בשואה האיומה שפקדה את יהודי אירופה, בתקופת מלחמת
העולם השנייה.**

**אבי מורי זצ"ל הוסמך כרב וכמורה הוראה בישראל על ידי גאוני
חדור: הצדיק ר' גרשון העניך זצ"ל — האדמו"ר מראדזין, ועל ידי
הגאון ר' יהושע לייב קוטנר זצ"ל.**

**ועלח על כס הרבנות לאחר פטירת חותנו הרה"ג ר' יקותיאל גלרנטר
זצ"ל, שאז נבחר למלא את מקומו כרב ואב"ד דק"ק הורודלה.**

**אבי מורי זצ"ל — הרב דהורודלה — כפי שכינהו בעולם הרבני
בפולין — היה ידוע ומפורסם בתור גאון חריף ובקי בכל חדרי התורה
בשני התלמודים ומפרשיהם ובספרי הפוסקים. רבנים וגדולי תורה היו
פונים אליו בשאלות שדרשו הכרעה הלכתית; ותשובותיו נתקבלו כדעת
תורה מוסמכת וכדעת פוסק הלכה שיש לסמוך עליו.**

**אבי מורי זצ"ל חיבר ספרים חשובים, מהם נדפסו בחייו ארבעה:
תפארת בנים — פירוש על מס' אבות; חק משה — שו"ת על חלק א' של
או"ח; זכרו תורת משה — פירוש על חמשה חומשי תורה ע"פ פרד"ס,
ופירוש על אגרת דרבן יוחנן בן זכאי.**

**גם היה לאבינו זצ"ל ספר בכת"י על הזוהר ויקר היה בעיניו מאד,
ומסר אותו בשנת תרצ"ה להרב הגאון ר' ראובן מרגליות זצ"ל ולאחר
זמן אמר הרב מרגליות שהספר אבד ולא נודע עד היום מקום המצאו,
ורק שרידים ממנו נשארו. ציונים במסורת הזהר — מתוך כת"י זה —
מופיעים בתוך הספר „ניצוצי זהר" כפי שכותב הרב ר. מרגליות
בהקדמתו לספר זה.**

מלבד הספרים הנ"ל, שאבי מורי זצ"ל הספיק להדפיסם בעודו

©
כל הזכויות שמורות
נדפס בישראל
דפוס „זהר", לוינסקי 111, ת"א

**בחייו, חשאייר בכתובים ספרים חשובים נוספים בתחום ההלכה, הפר-
שנות והדרוש, ביניהם, הספר חק משה — חידושים על הש"ס ועל
מסכתות קטנות, המוגש בזה לקהל הלומדים והמעיינים.**

הספר חק משה הגיע לידי עלידי אחי — הרב חיים זצ"ל בעת הגיעו
לארצות-הברית ועלידי כך ניצל הספר מאבדון בשואה. זמן ממושך היה
הכתב-יד בגנוזים, עד שהבאתיו לארץ ישראל לספריית הרמב"ם אשר
בתל-אביב המעטירה, והאנשים העומדים בראש הספריה הכירו ברום
מעלת הספר ובחידושו הנפלאים, אזרו עוז ואומץ-רוח וקבצו עוזרים
ומסייעים לדבר-מצוה והדפיסו את הספר לכבוד התורה ולומדיה
ולכבוד מחברו — אבי מורי זצ"ל.

בחיל ורעדה כותב אני את השורות הללו בשער הספר, בזכרי את אבי
מורי זצ"ל הרב הגאון והקדוש אשר בכל שעות היום ועד מאוחר בלילה
ישב על התורה והעבודה; הרועה הנאמן של עדת-קהילתו הקדושה
אותה ניחל בנאמנות ובמסירות, סבל את סבלות העוני והמצוקה של
בני קהילתו ועמד בשער נגד העלבונות והנגישות שהשביעום צוררי
ישראל בעיירת גלותם, בזכרי את יחודי חורודלה הצנועים והקדושים
שחשיבו לרבם הגאון, אבי מורי זצ"ל, אהבה ונאמנות, במשך כל ימי
שפתו על כסא הרבנות בחורודלה, שניספו יחד עם רבם הגאון בידי
חצוררים הגרמנים (ימ"ש) על לא-חטא ועוול. — נפשי הומה על
הנאחבים והנעמיים, על הצדיקים התמימים והישרים, אשר בחייהם
ובמותם לא נפרדו. ברטט של קדושה מעלה אני את זכרם הטהור
והקדוש.

✱ ✱

מתוך המיית נפשי רוצה אני להודות להשי"ת על שזיכני לראות
בהדפסת הספר חק משה, שיצא לאור בארץ האבות ולהיות בין
העוזרים והמסייעים להוציאו לאור ולזכות את הרבים.

לחברי הועדה הצבורית שנתנו חסותם לעבודה הקדושה, ה"ה ר'
שלמה זלמן שרגאי, ר' אברהם גולדראט, ר' ישראל אידלמן, ר' יוסף
חיים זבידוביץ, ר' ישראל צימרינג.

כן נתונה תודתי לר' אברהם גולדראט — מנהל ספריית הרמב"ם
בתל-אביב, אשר הכיר במעלותיו של הספר ובערכו התורני הרב ועל
המאמצים שהשקיע בהוצאת הספר לאור.

**הבעת תודה מיוחדת לש"ב ר' יוסף חיים בר' לוי יצחק זבידוביץ
שהקדיש הרבה עבודה באיסוף הכספים הדרושים להדפסת הספר
והשקיע הרבה מרץ ומאמצים להוציאו לאור בהידור והשתדל להוציא
דבר מתוקן.**

**זכות גדולה עמדה לו לש"ב ר' יוסף חיים זבידוביץ להכיר את אבי
מורי זצ"ל, את צדקותו וחסידותו, בהיותו נמנה על שומעי לקחו
ולחשבם מתורתו.**

**חנני מביע בזה תודתי להרב ר' מאיר קוטיינר שהעתיק את הספר
הזה פתב-חיד וחכינו להדפסה.**

**ולהרב ר' צבי מייזליק ששקד על עריכת הספר בצורתו הנאה ע"י
המחזתי חמדוייקות וטיפולו בכל שלבי ההדפסה.**

**תועלת כפולה הושגה בהוצאת הספר לאור: להגדיל ולהרבות תורה
בישראל ולהנציח את זכרו של אבי מורי זצ"ל ואת זכר קהילת חורודלה
הקדושה.**

**יברך ה' חילם של העוזרים והמסייעים בהדפסת הספר. יאריך ה' את
ימיהם ויראו בטוב ירושלים כל הימים.**

**ואני תפילה: כשם שזכיתי לראות בהדפסת הספר חק משה כן
יופני ה' לראות בהדפסתם ובההדרתם של יתר ספרי אבי מורי זצ"ל עם
ספרי חכמי ישראל מורי העם וגאוניו.**

גרשון חנוך הניך הלוי ברמאן
בן לאא"מ הרב זצ"ל

לס אנג'לס — קליפורניה
אדר ב' תשל"ג

חשרה: החערות שבשולי הספר הם של הרב מאיר קוטיינר הי"ו.

דברים אחדים להמעייין בהגהות „ניצוצי זהר“

א. הציונים שכבר נרשמו — בדפוסים אחרונים — בפנים הזהר, בדרך אמת ובניצוצי אורות למרן הגחיד"א זצ"ל לא הכפלתו להביא בניצוצי זהר, אבל הותקנו הרבה שבושים שנפלו בציוניהם.

ב. בצייני לתלמוד בבלי, ירושלמי ומדרשים לא רשמתי רק מקום אחד, אחר שבמסורת הש"ס והמדרשים ובהגהות המפורסמות שנלוו להם כבר נרשמו שאר המקבילים, אם לא שהיה הכרח בציון נוסף אחרי שהמאמר אינו כולו בציונו במקום אחד.

ג. מאמר וענין שהובא כמה פעמים בזהר לא רשמתי כל הציונים יחד, כי אם — על הרוב — המקום הראשון שהוכפל בו, ושם ציינתי שוב להסמוך לו וכן הלאה, עד המקום האחרון שבו רשמתי מקום הציון הראשון. המתענין לראות כל המאמרים המקבילים, עליו לעיין בכל שרשרת הציונים.

ד. אם רשמתי יחד ציונים אחדים לזהר ותקונים היה זה כמו כן במקום שהאחד משלים להשני ויחד מאירים המאמר שבו ציינתי.

ה. הציונים בסוגריים מרובעים הם מידידי הרב הגאון מוה"ר משה יהודה ברמן הי"ו רב בהורדלא, רובם במסורת הזהר עצמו ממקום למקום.

ו. הרבה פעמים ציינתי בכרך זה להגהות באחד משאר חלקי הזהר או התקונים וזהר חדש, והנני מקוה שלא ירבו הימים ויופיעו בעזה"י תכופות אחד אחר השני שלשת כרכי הזהר"ק על סדר התורה, כך רביעי התקוני זהר וכרך חמישי הזהר חדש (הכרך שמות כבר הולך ונדפס).

ז. בהיות שתלית הגהות אלו הן בגליון עצם הספר הקדוש ההוא על כן רכרי מועטים, וגם במקום שלעניות דעתי יש בו משום חידוש ביאור או הארת הענין לא הבלטתי ולא הדגשתי המיוחד, והנני מקוה כי הלומד שיעיין במקום המצויין ימצא תועלת רבה.

ח. הציונים לתקוני זהר הם לפי דפוסי זיטומיר-סלאוויטא, לזהר חדש לפי דפוס וורשה.

ט. בסוף כל כרך מהזהר על סדר התורה שיבוא וכן בסוף התקוני זהר חדש יבואו ברצ"ה הערות נוספות ומלואים להגהות, ואשר יגיע לידי מדברי רבותינו מהדורות שקדמו לנו ומה שיעירוני חכמי הדור הע"י.

ומחזיקנא טיבותא לידידי הרב ר' יהודה ליב הכהן פישמן נ"י שבתור מנהל המוסד על שם רבינו הגדול מאורן של ישראל ר' אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל סייע בחפץ לב להופעת הכרך הזה.

ועל הטוב יזכר שרבינו זצ"ל הוא שזירז אותי להשלים מלאכתי זו ובשכבו על ערשו בחג השבועות האחרון לימי חייו עלי אדמות חיזק את רוחי לגשת אל ההדפסה. יהיה נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

ראובן בן מרים